

GYERGYÓI ADATOK AZ 1848—1849-es ESEMÉNYEK ISMERETÉHEZ

TARISZNYÁS MÁRTON

Az 1848—1849-i események világtörténelmi jelentősége közismert. Hazánk történetében ezen események központi helyet foglalnak el. Az erdélyi forradalom célja 1848-ban a társadalmi és nemzeti felszabadítás volt.¹ E fontos dátum mélyen belevésődött népünk emlékezetébe. Bármerre megyünk országunk területén, a legtávolabbi vidékeken és a legfélreesebb helyeken is fellelhetők az 1848-as forradalom emlékei.

Gyergyóban is számos apró mozaik került felszínre. A forradalom gyergyói eseményeinek végleges értékelése még nem történhetett meg, mivel még hosszas és részletes kutatásokra van szükség. Éppen ebben az irányban akarja a kérdést előbbrevinni a jelen adatközlés is, amelynek anyaga tulajdonképpen másirányú kutatások során került felszínre és amely éppen a források szétszórtságánál és változatosságánál fogva nem vállalkozhat a kérdés átfogó elemzésére. Ehelyett igyekeztünk a forrásokban szétszórt, itt-ott elfekvő adatokat összegyűjtve felvázolni néhány érdekes problémacsoportot, mint például: az 1848—1849-es gyergyói események vázlatos áttekintése; a gyergyóiak a szabadságharc távolabbi hadszínterein; a forradalom anyagi támogatásának néhány gyergyói vonatkozása; az osztrák megtorlás gyergyói vonatkozásai.

Az 1848 márciusi események híre hamar eljutott Gyergyóba. A hírek megszerzésének több módja volt. A forradalom híreit a lakosság, főként az alsóbb néprétegek a legnagyobb lelkesedéssel fogadta.

A Székelyföldre visszatérő kancellisták a csíksomlyói tanulóifjúság körében kifejtett felvilágosító munka után 1848 április első napjaiban, pontosabban április negyedikén Csíksomlyóról Gyergyó felé távoztak, amint arról a főkirálybírói jelentés is megemlékezik.²

Ugyanezen napokban Adorján Imre csíki származású marosvásárhelyi táblai írnok a borvizet áruló (valószínűleg gyergyói) székelyekkel találkozva, tőlük üzentte meg, hogy ne mozduljanak a katonasággal.³

A forradalmi eszmék és hírek közvetítésében fontos szerepet játszottak a gyergyószentmiklósi örmény kereskedők, akik állataik, tutaik értékesítése az ipari cikkek beszerzése végett gyakran keresték fel Pest, Bécs, Lipcse, Prága és más közép-európai városok piacait. Tevé-

kenységükre is érvényes a nagy román tudós, Iorga, Nicolae megállapítása, miszerint a kereskedelem nemcsak egyszerű árucseré, hanem egyben a szellemi termékek cseréje is.

1848 tavaszán Csík, Gyergyó és Kászon székek élén Bálásy József főkirálybíróval találjuk, Gyergyószék alkirálybírája az alfalvi Mikó Mihály, csíki katonai parancsnok Schridning Nándor ezredes, majd Dorscner Ferenc alezredes, a huszárság ezredese Zsombori Sándor, a gyergyószentmiklósi határőrszázalaj parancsnoka Csernkó (mások szerint Csernikő) őrnagy volt.⁴

A márciusi lelkesedést hamar követte az osztrák reakció aknamunkája, amely a tömegekben igyekezett kételyeket ébreszteni a forradalom ügyével szemben, a román és magyar népi tömegeket egymás ellen hangolni, sok esetben sikerrel, mert sokan váltak tétovázóvá. A nemesi vezetés arra törekedett, hogy a tömegek forradalmi hangulatát levezesse, kedélyeit csillapítsa, a forradalmi eszmék életét elvegye. Ezért a széki tisztviselőket, úgymond a tömegek felvilágosítására, kiküldték a falvakba. Az 1848. április 15-én tartott girás gyűlés kérte, hogy a székelyeket ne vigyék külföldre.⁵ Ugyanakkor minden faluba polgári és katonai biztosokat küldtek.

1848 májusában Gál Sándor és Berzenczey László megkezdték a nemzetőrség számára való toborzást. Júniusban az ezirányú tevékenység fokozódik. Gál Sándor javaslatára a június 15-i girás gyűlés elrendeli a szegedi táborba való szállást. Júliusban a csíki székely határőrezred Mészáros Lázár hadügyminisztertől azt a parancsot kapta, hogy „az ezred egyik zászlóalja hadi lábra emelt létszámmal (századonként 200 fő) menetkészen tartassék, hogy bármely időben érkező parancs esetén késedelem nélkül útrakelhessen”.⁶

Ez elég nagy áldozatot követelt. Még 1846-ban a legénység nőtlen tagjaiból egy zászlóaljat állítottak össze és Bukovinába vezényelték. Ezért sok családapát kellett az új zászlóaljba besorolni. A zászlóalj hat századból (kb. 1200 ember) állott. Az 5. és 6. század Gyergyóból került ki. Az 5. század legénységét a gyergyófalvi 9. és a gyergyószentmiklósi 10. századból, a 6. századét pedig az alfalvi 11. és a ditrói 12. századból válogatták össze. Az indulásra augusztus elején került sor Csíkszeredából.

Ezzel párhuzamosan gyorsan peregtek az események. Júniusban sor került a forradalmi zászlók kitételére. De továbbfolyt az osztrák tisztek és bérenceik aknamunkája is. A hagyomány szerint a ditrói század letépte a forradalmi zászlót.

A nemesi rend, valószínűleg félve a tömegek haragjától, még a júniusi (15-i) girás gyűlésen lemondott előjogairól, kijelentve, hogy kész a néppel a közterhekben osztozni. A girás széki gyűlés ekkor népgyűléssé, a székely katonaság pedig nemzetőrséggé alakult át. Gyergyóból Mikó Mihályt küldték Pestre követnek.

Egyes esetekben történtek bizonyos forradalmi tömegmozdulások. A hagyomány szerint Szárhegyen a népi tömegek ekkor irtották ki „az Urak Csereerdejét”, amely a Szármány hegy oldalán terült el és amely-

nek területét 1716-ban Lázár Ferenc úgy szerezte meg, hogy egy termés hasznára elkérte a falutól. Ekkor azonnal cseremakkal vetette be. Amíg ez teljes termőre fordult, közel egy és egy negyed század telt el.

1848. október 16- és 17-én került sor az agyagfalvi nemzetgyűlésre,⁷ amelyen a csíkiak, gyergyóiak zászlók alatt tömegesen vettek részt. A gyűlésen a székely lakossággal együtt részt vettek a gyergyószentmiklósi örmények is.

A gyűlés idején két aggasztó esemény történt. Puchner tábornok, Erdély osztrák katonai parancsnoka elrendelte a székely katonaság lefegyverzését. Urbán császári alezredes pedig Toplicára figyelő csapatot küldött. Ugyanakkor az osztrák tisztek igyekeztek a marosmenti falvak lakosságát a gyergyóiak ellen hangolni. Az osztrákok a Gyergyó elleni támadásra készültek. A támadás veszélyének legjobban kitett Ditró és Remete lakói, támogatva más falvak lakóitól is, megszervezik a védelmet. Ugyanakkor békeköveteket küldenek az osztrák táborba. A követeket elfogták. Azonban egy tiszt megmentette életüket, amikor Veress István becsületszavát adta, hogy nem lesz bántódása, ha velük a gyergyói táborba jön tárgyalni vezetőikkel.⁸ Ekkor Várhegyről Ditró felé indultak. Közben a gyergyói tábor hírére vévén a követek elfogásának, a Maros mellett nyomult előre, mire az osztrák tiszt övéihez futott vissza. A székely tábor pedig, megszalasztva az osztrákokat, kisebb csatározások után Szászrégenig hatolt előre. Ebben a hadjáratban a gyergyói sereget a híres remetei medvevadász, Bernát Imre vezette. A régeni táborozás árnyoldala volt, hogy az abban résztvevők jelentős része idejének jelentős részét a zsákmányolásra fordította. Ezt a csorbát később a piskii csatában köszörülték ki.

A régeni táborozás után Gyergyóban aránylag csend volt. Az 1848 őszi időszak egyik igen jelentős mozzanata volt, hogy Salámás és Várhegy községek lakossága Boér Áron papjuk vezetésével a ditrói mezőre felvonulva, Ditró és Remete lakóival közösen tett esküt a forradalomra. Ezt Gyergyó lakossága nagy lelkesedéssel fogadta.

Ezalatt Dorscner császári alezredesnek sikerült a katonákat a polgári lakosság ellen uszítania és Csíkot, valamint Gyergyót majdnem teljesen lefegyvereznie.⁹

A forradalom ügye Gyergyóban Bem győzelmeinek hatása alatt 1849 elején vesz újabb lendületet. Ekkor a hagyomány szerint éppen Alfaluban tartózkodó Gál Sándor, aki az ottani Veres iskolában lakott, Gyergyószentmiklóstra jön és a jelenlegi múzeum épületében, letartóztatja az osztrák tiszteket, élükön Csernikó őrnaggyal, biztosítva a kedvező feltételeket a forradalmi tevékenység újbóli kibontakoztatására. Dorscner ezredes ekkor megszökött.¹⁰

Gál Sándor Csík, Gyergyó és Kászon széket négy katonai területre osztotta. A Gödemesterházán állomásozó császári csapatokat rajtaütés-szerűen ártalmatlanná teszi. Mozgósítja egész Csíkszék lakosságát. Ennek eredményeként 10 000 csíki áll fegyverben, akik Háromszéken és más helyeken veszik ki részüket a téli hadjáratból.

Az események részletezése, éppen a bevezetőben vázolt okok miatt túlhaladná a jelen adatközlés kereteit. Ezért csak a legfontosabb események vázolására szorítkozunk.

1849 tavaszán, amikor híre jön a cári csapatok betörésének, Gyergyóban is megerősítik a legfontosabb pontokat, köztük a piritskei tetőn levő katonai őrállomást. Az itteni erődítési munkálatokat június 8. és 9. napjain személyesen Gábor Áron őrzi ellen.¹¹ Ugyanekkor készenlétben áll Gál Sándor csapata. Az ellenállást nagyban gyengíti egyes tisztek lázadása, akiket június 16-án haditörvényszék elé is állítanak.

Az 1848 nyarán gyorsan pergő események során ismeretes a forradalom ügyének hanyatlása. Gyergyóban a helyzet július utolsó és augusztus első napjaiban válik világossá. Clam Gallas osztrák tábornok csapatainak sikerült behatolnia Csíkba, elvágva a gyimesi szoros őrségének visszavonulási útját, Csík felé, illetve elszakítva a Csíkból Udvarhely felé visszavonuló csapatoktól. A gyimesi csapat ekkor a hegyeken át az Olt feje, az Egyeskö, vagy a Gyílkos tó érintésével felvág Gyergyószentmiklóstra, ahol egyesül a tölgyesi és piritskei szorosok Magyarai Ferenc őrnagy parancsnoksága alatt álló csapatával, augusztus másodikán, harmadikán Alfaluba vonulnak, negyedikén az ágyúkat a Bucsin környéki hegyekben elásták, a csapat pedig szétszéledt.

Gyergyóiak a szabadságharc számos közeli és távoli hadszínterén feltűntek. Nagyobb tömegekben a háromszéki harcokban találjuk őket 1849 tavaszán és nyarán. Szétszórtan számos alakulatban résztvesznek. A legszámosabban azonban az 1848 augusztusában az Alföldre vezényelt zászlóaljban tevékenykednek. E zászlóalj és a székely huszárezred egyik százada, amelyben szintén sok gyergyói volt Alvinc érintésével halad az Alföld felé.¹² Utóbbi helyen felesküdnék az 1848-as törvényekre, majd Új-Aradra mennek. Innen Török Becsére vonulnak, ahonnan három helyre osztották szét őket, mégpedig Versec, Feketics és Verbász helységekre. A gyergyói századok nagyrészt az utóbbi helyre mentek. Ott védőművek készítésével és előőrsi szolgálattal foglalkoztak. Szeptember 20-án a hadi tanács elrendelte a szenttamási sáncok ostromát, amiben a gyergyóiak is derekasan kivették részüket. Ezután a zászlóaljat Arad városába rendelték, ahol a várban levő katonaság fékentartása volt a feladatuk. Majd az Alföld különböző pontjain harcoltak. Itteni tevékenységük felderítése a további kutatások feladatát képezi.

A még 1846-ban Bukovinába vezényelt zászlóalj sorsáról, viszontagságairól nem kerültek kezünkbe még adatok. Ugyancsak a további kutatások tárgyát kell hogy képezze az osztrák birodalom területén szétszórtan állomásozó alakulatokba besorozott gyergyóiak sorsa, akiknek egyrésze a szabadságharchoz tudott csatlakozni, másrésze azonban az állomáshelyek szétszórtsága, távolsága miatt nem tudott a forradalmi erővel érintkezésbe jutni. Így például a gyergyószentmiklósi Solyom Albert csak 1856-ban 14 évi, 3 hónapi és 5 napi katonai szolgálat után szerelt le és tért haza szülőföldjére.¹³

A szabadságharcban résztvevő gyergyóiak közül elsőnek kell megemlítenünk a Gyergyószentmiklóson 1815-ben született Földváry Károly

nevét, aki Damjanich János délvidéki seregében, mint a tábornok helyettese működött.

A gyergyószentmiklósi születésű Czárán Albert a piskii csatában, mint tüzér tűnt ki, amiért Bem tábornoktól érdemrendet is kapott.

Gondolatmenetünk egy következő állomását képezi a forradalom ügyének érdekében a gyergyóiak által nyújtott anyagi támogatásra vonatkozó adatok ismertetése. Ez a kérdés már a forradalmi események kibontakozásával együtt felvetődött. Az anyagi támogatásra éppoly szükség volt, mint a forradalomban való tevékeny részvételre. Ugyanakkor figyelembevéve a néptömegek korábbi helyzetét, amelynek a forradalom általi megváltozását a tömegek jelentős része kellőképpen tudta értékelni, erre a támogatásra számítani is lehetett.

Az első ilyenirányú megnyilvánulásokra már 1848 nyarán sor került. Elkészítik a nemzeti színű zászlókat és méltóképpen igyekeznek ellátni, segíteni Kossuth kormányának vidékünkre küldött embereit. 1848. június 16-án a nemzeti zászlók kitételekor a helyi örmény közönség 42 forint értékű munkát végeztetett. Fleischer szabóval, majd a zászlók kitételekor újabb összegeket áldozott.¹⁵

A szélesebbkörű anyagi támogatás kérdése augusztusban tevődött fel élesebben, amikor Gyergyószentmiklóson és környékén széleskörű gyűjtést indítanak pénz és más természetű anyagi javak gyűjtésére. A gyűjtést az Újfaluban lakó Végh András alkirálybíró irányította. Szeptemberre már jelentős összegek gyűltek össze. E hó másodikán Vákár Jakab átadta Végh Andrásnak „az örmény közönség által a haza szükségére gyűjtött 134 forintot”.¹⁶

Az anyagi támogatás változatos formáira jellemző, hogy 1848 szeptemberében Gyergyószentmiklóson bált rendeztek, amelynek jövedelmét a forradalmi sereg felszerelésére adták át.

Nagyobbarányú gyűjtő tevékenység bontakozott ki 1848 késő őszen és 1849 elején. Novemberben az itt toborzott Kossuth huszárok felszerelésére jelentős összeget fordítottak és élelmiszerrel, takarmánnyal látták el őket.¹⁷

1849 elején került sor a fémtárgyak gyűjtésére. A gyergyószentmiklósi és tekerőpataki közönségek közös megegyezéssel az egyik tekerőpataki harangot átadták ágyúöntés céljaira, azzal a feltétellel, hogy a háborús idők elteltével közösen vásárolnak új harangot. Ebből kifolyólag a két község közt hosszú évekig tartó per keletkezett.¹⁸

1849 elején a lakosság körében is széleskörű gyűjtés folyt. Többek közt február harmadikán a helyi örmény közönség Baló Károly csíkszeredai várparancsnoknak átadott 241 font és 24 lat súlyú ólmot, és jelentős mennyiségű golyóbist a szükséges töltetekkel együtt.¹⁹

A fémgyűjtési akció egyik jellegzetes megnyilvánulása volt a szárhegyi Tatárdomboknál folytatott ásatás. Ekkor „Az itt érdekelt halomnak Remete felőli oldala két helyt salétromkeresés végett felásattatván, ottan sok vasfegyver darabokat kaptanak.”²⁰

A helybeli örmény közönség számadásai közt szerepel, több a forradalom támogatásával kapcsolatos kiadás. 1848 február negyedikén Karát-

son Antalnak a besorolt katonák Szentgyörgyre viteléért fizetnek tizenöt forintot, február hetedikén pedig „a szegény újoncok útiköltségekre“ és ruházatokra fizetnek négy forintot.“ Márciusban pedig a közönség fizeti a környéken toborzó jágerok (vadászok) költségeit.²¹

Az anyagi támogatás változatos formái közt talán a legjelentősebb volt Gyergyószentmiklós közönségének azon gesztusa, amidőn Lapos és Bernát havasokat tizezer arab forintért tíz évre zálogba adta és a teljes összeget a honvédsereg támogatására fordította.²² Itt említjük meg, hogy Gyergyószentmiklós város levéltára anyagában az 1848—1849-es évek anyagából ellentétben a többi évek elég gazdagnak mondható okmánytermésével, csak ez az egyetlen okmány található. Feltevésünk szerint vagy az osztrák hatóságok kobozhatták el az anyagot, vagy pedig a szabadságharc bukásakor az osztrák hatóságok megtorlásától való félelemben a helyi vezetőség megsemmisítette.

A szabadságharc leverése után azonnal bekövetkezett az osztrák megtorlás, amelynek számos gyergyói vonatkozása ismeretes. Ez a forradalom résztvevőinek meghurcolásában, sok esetben kivégzésében, vagy anyagi hátrányban nyilvánult meg.

Az anyagi retorzió legelső megnyilvánulása a székely határőrezred javainak (ruházati és lóbeszerzési alapok) elkobzása volt. A javak értéke 120 000 aranyforintot tett ki.²³

A forradalmi kormány által kibocsájtott bankjegyeket elkobozták és a községek piacain nyilvánosan elégették. A lakosság bízva a forradalom ügyének újbóli fellendülésében, nagyon sok Kossuth bankót elrejtett. Még az 1900-as években is nagyon sok ház gerendái közül kerültek elő Kossuth bankók.

Az anyagi megtorlás egyik formája volt a lakosság megterhelése, különböző, a katonaság részére történő szolgáltatásokkal. Ezek közül leg súlyosabbak a fogatok igénybevétele, a katonaság élelemmel, takarmánnyal való ellátása és a beszállásolás volt.²⁴ Például vágómarhát kellett Csíkszeredába hajtani, 1849. augusztus 30-án 43 véka zabot, szeptember 11-én 360 portio szénát visz öt fuvaros Csíkszeredába 41 forint fizetség ellenében. Október 6-án ismét 82 véka zabot, vágnivaló teheneket kell, hogy küldjön az örmény közönség. Emellett számos esetben vették igénybe a természetbeni munkaerőt is, például mészárosokét. Ezt csak egy alig 200 családból álló közösségtől kívánták, de ez fényt vet a többi közösségtől megkivánt szolgáltatások mértékére is.

Az anyagi megtorlásoknál még súlyosabb volt a személyi jellegű megtorlások sorozata. Egyik általános intézkedés volt az este 9 és reggel 5 óra közti kijárási tilalom bevezetése, amelynek betartását katonai járőrök ellenőrizték. A tilalom megszegőit súlyosan megbüntették.

1849 augusztusában megkezdődtek a letartóztatások, kínzások, kivégzések. Tamás alezredest és Sándor Lászlót Csíkszeredában felakasztották. Gyergyószentmiklósról halálra ítélték Magyar Ferenc és Lezsák Lajos őrnagyokat, Lakatos Lőrinc római katolikus és Jakobi Sándor örmény katolikus segédlelkészeket.²⁵ Büntetésüket kegyelem útján várfogságra változtatták át. Jakobi Sándor Kufsteinben halt meg, A töb-

biek hosszabb szenvedés után megszabadultak. Magyarai Ferencről és Lezsák Lajosról egyes források azt állítják,²⁶ hogy őket kivégezték. Azonban Magyarai Ferencet 1864-ben Gyergyószentmiklóson találjuk, mint jegyzőt, Lezsák Lajosról pedig ismertté vált, hogy büntetését az olműtzi börtönben töltötte. Itt a visszaemlékezések²⁷ szerint valóságos kis kantint rendezett be zárkájában. Utánozhatatlan aromájú dohánykeverékei és papramorgói nagy kelendőségnek örvendtek. A rászorulóknak némi pénzt is kölcsönzött. Így minden olműtzi visszaemlékezés szeretettel idézi fel alakját, sőt egyik rabtársa Berzsenyi László rajzban örökítette meg alakját. 1856 júliusában rabtársaival együtt számára is eljött a szabadulás napja és megnyílt az olműtzi Katalin bástya kapuja.

Fentiekén kívül még számos gyergyóit hurcoltak meg az osztrák hatóságok, amelyeknek embervadászatait Dániel Imre vezette.²⁸ Elfogták többek közt Mészáros Antal gyergyószentmiklósi esperest, Merza Antal örmény plébánost, Kedves Tamást, Puskás Ferencet és másokat, akik hosszabb-rövidebb ideig tartó vizsgálati fogság után szabadultak csak meg. Az üldözések hatása alatt Andrászi Antal alfalvi lelkész főbelötte magát.

Az elnyomás elleni tiltakozás sajátos formáját választotta a gyergyó-újfalvi Végh Márton, aki 13 évig nem mozdult ki lakásából és akit „az alkotmány remetéje” névvel illettek.²⁹

Az osztrák elnyomás változatos formái közül még csak egyet említünk meg. A forradalom leverése után az iskolákban csak német nyelven tanítottak. Tilos volt a magyar nyelv használata, még a gyermekek egymásközi érintkezésében is. Az egyik gyergyószentmiklósi német tanító egy szamarat ábrázoló képet akasztott a magyarul megszólaló gyermek nyakába, akinek azt addig kellett hordania, amíg felfedezte hogy egy másik gyermek magyarul beszélget. Ekkor ennek nyakába akaszthatta.

Fentiek során csak néhány apró mozaikot ragadtunk ki az 1848—1849-es forradalom gyergyói eseményeinek sorozatából. Az itt ismertetett adatok nagyrészt másirányú kutatásaink során kerültek napvilágra. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy különösen gyergyói viszonylatban a források meglehetősen szegényesek, és ezért még alapos, elmélyült kutatásokra, a problémák alapos mérlegelésére van szükség, hogy e korszak eseményeinek reális gyergyói leírását adhassuk. Még idő előttinek tartjuk a kérdésben való végleges állásfoglalást, hiszen azt még nagyon alapos levéltári, könyvtári és néprajzi kutatásoknak kell megelőznie és nagyon sok kérdés beható vizsgálata szükséges az 1848—1849-es gyergyói események történetének megírásához. Jelen adatközlésünkkel szerettünk volna hozzájárulni a kérdéscsoport tisztázásához.

J E G Y Z E T E K

¹ *Istoria României*, București, vol. IV. 113.

² Benkő Samu: *A helyzettudat változásai*. Csiki ifjúsági mozgalmak 1848 tavaszán. Bukarest, 1977. 259.

³ Uo. 262.

- ⁴ Orbán Balázs: *Székelyföld leírása*... Pest, 1869. II. 158.
- ⁵ Endes Miklós: *Csik, Gyergyó és Kászon szék (Csíkvármegye) földjének és népének története*, Budapest, 1939. 270. és köv. 1.
- ⁶ Kiss Antal 1848-as honvéd őrnagy naplójából. Közli a Gyergyói Hírlap, 1898. november 13. I. évf. 7. sz.
- ⁷ Az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés méltatását lásd Fazekas János: *Az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés, 1848. október 16—17, című tanulmányát. A Tanulmányok a romániai együttlakó nemzetiségek történetéből és együttműködéséről a román nemzettel. Magyar nemzetiség c. kötetből. Szerkesztik: Bodor András, Demény Lajos, Imreh István*... Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 232—280.
- ⁸ Orbán: II. 158.
- ⁹ Uo. 158.
- ¹⁰ Uo. 158. és Endes: 276 és köv. 1.
- ¹¹ Böződi György közlése az Utunk hasábjain.
- ¹² Kiss Antal i.m. i.h., és ua. lap. 1899. II. évf. ápr. 15. és 23.-i számaiban, valamint ua. lap 1899. jan. 22. II. évf. 4. sz. közlése Gyergyói honvédek 1848—1849-ben, címmel, továbbá Vakár P. Artúr szóbeli közlései.
- A korábban az Alföldön harcoló zászlóalj, 1849 tavaszán visszakerül Csíkba, Csík-Taplócán újjáalakul, harcol a kökösi hídnál, majd az Uzon és Kököskörnyéki harcokban vesz részt. A fegyverzet az első időszakban nagyon hiányos volt, vadászfegyver is kevés embernek jutott.
- A visszaemlékezések kiemelik Ferenczy György nevét, aki fiatal tisztiiskolásként már 1847-ben segédkezik Gál Sándornak a katonai szabályzatok magyarra fordításában. Az agyagfalvi gyűlés után a csíkiakból, gyergyóiakból alakított 82. zászlóaljban századparancsnok lett (fiatal kora ellenére is) Segesvár, Szeben, Gyulafehérvár, Zalatna, Déva környékén harcolt.
- Vakár P. A. közlése szerint a gyergyószentmiklósi örmények közül, többek közt nemzetörök voltak Merza Kristóf, Cziffra Ferenc, Vakár Ferenc, a Nádas, Jakabffy, Csiky és Lázár családok egyes tagjai, valamint Karácsony János (Gábor Áron egykori csíksomlyói osztálytársa, barátja és a tanulásban vetélytársa).
- ¹³ Solyom Albert katonai elbocsájtó levele a Gyergyószentmiklósi Múzeum birtokában.
- ¹⁴ Vakár P. Artúr (1879—1959) közlése.
- ¹⁵ Örmény plebániai levéltár-Mercantil forum iratai. jelzet nélkül. (Ö. pl. lt.)
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ Uo.
- ¹⁸ Gyergyószentmiklós város levéltára-Kolozsvár, Állami levéltár.
- ¹⁹ Ö. pl. lt.
- ²⁰ Benkő Károly: *Csik, Gyergyó és Kászon szék leírások*... Kolozsvárt, 1853, II. 155.
- ²¹ Ö. pl. lt.
- ²² Gyergyószentmiklós város levéltára, Csíkszereda, Állami levéltár, 1849.
- ²³ Orbán: II. 129.
- ²⁴ Ö. pl. lt.
- ²⁵ Orbán: II. 158 és Endes: 414. és köv. 1.
- ²⁶ Dávid József: *Székelyföld írásban és képen*, Budapest, 1942.
- ²⁷ Nagy Csaba: *Az olmtüzi kazamaták foglyai*. Új Tükör, 1978. október 8. IV. évf. 41. sz. 10. l.
- ²⁸ Orbán: II. 155. és Endes: 314—320.
- ²⁹ Orbán: II. 147.
- A szüleiktől hallottak alapján egyes szóhagyományokat közöltek:

özv. Mihálydeák Pálné sz. Drótos Mária, 1856—1954.
Berec Márton, 1867—1943.
Vákár P. Artúr, 1879—1958.
Tarisznyás Lújza, 1890—1962.

**DATE CU PRIVIRE LA EVENIMENTELE DIN 1848—1849
ÎN GHEORGHENI**

Rezumat

Autorul lucrării de față tratează în sumar evenimentele din Scaunul Gheorgheni a revoluției burghezo-democratice din 1848—1849, participarea populației acestui ținut în marile bătălii din Transilvania, precum și sprijinul material acordat de populația locală cauzei revoluției.

